

ZAMONAVIY DARSLIK VA IJODIY ISH TUSHUNCHASI

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy darsliklarning mazmun-mohiyati, ularning ta'lim tizimidagi o'rni hamda ijodiy ish tushunchasi ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Shuningdek, o'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, yangi avlod darsliklarining o'ziga xos jihatlari, "4K" modeli, boshlang'ich sinflarda informatika fanining joriy etilishi hamda 2017 va 2023-yillarda nashr etilgan 4-sinf "Ona tili" darsliklari qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: zamonaviy darslik, ijodiy ish, kompetensiyaviy yondashuv, kreativ fikrlash, tanqidiy fikrlash, 4K modeli, loyiha ishi, boshlang'ich ta'lim.

СОВРЕМЕННЫЙ УЧЕБНИК И ПОНЯТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Аннотация. В данной статье с научно-педагогической точки зрения рассматриваются сущность современных учебников, их роль в системе образования, а также понятие творческой работы. Кроме того, анализируются реформы, осуществляемые в сфере образования Республики Узбекистан, особенности учебников нового поколения, модель «4К», внедрение предмета «Информатика» в начальных классах, а также проводится сравнительный анализ учебников «Родной язык» для 4-го класса, изданных в 2017 и 2023 годах.

Ключевые слова: современный учебник, творческая работа, компетентностный подход, креативное мышление, критическое мышление, модель «4К», проектная работа, начальное образование.

MODERN TEXTBOOKS AND THE CONCEPT OF CREATIVE WORK

Abstract. This article examines the essence of modern textbooks, their role in the education system, and the concept of creative work from a scientific and pedagogical perspective. It also analyzes the educational reforms implemented in the Republic of Uzbekistan, the distinctive features of new-generation textbooks, the **4C model**, the introduction of Informatics in primary education, and provides a comparative analysis of the Grade 4 Mother Tongue textbooks published in 2017 and 2023.

Keywords: modern textbook, creative work, competency-based approach, creative thinking, critical thinking, 4C model, project-based learning, primary education.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimini zamon talablari asosida takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'lim mazmunini yangilash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda o'quvchilarning XXI asr kompetensiyalarini shakllantirishda yangi avlod darsliklari muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Ta'lim-tarbiya sohasida zamonaviy va oqilona tizim yaratish, o'qitish metodlari, ta'lim standartlari, darslik va o'quv qo'llanmalarini yangilash zarur." Ushbu fikr ta'lim mazmunini tubdan yangilash va zamonaviy darsliklarni yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanganini ko'rsatadi.

Shuningdek, Prezidentimizning "Bilim berishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish, tarbiyada esa milliy an'ana va qadriyatlarga suyanish muhim", degan fikrlari zamonaviy darsliklarni yaratishda xalqaro tajribalar bilan milliy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash

128 zarurligini ifodalaydi. Bundan tashqari, “Milliy g‘oya va uning mafkuraviy negizlarini puxta ishlab chiqish, yosh avlodni bolalikdan milliy g‘urur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb ahamiyatga ega”, degan g‘oya yangi avlod darsliklarining tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada kuchaytirishni taqozo etadi.

Asosiy qism

Zamonaviy darslik tushunchasi deganda nimani tushunamiz? Darslik ta’lim jarayonining asosiy didaktik vositasi bo‘lib, o‘quvchilarga tizimli bilim berish, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy darslik esa an’anaviy bilim berish vazifasi bilan cheklanmay, o‘quvchini mustaqil fikrlashga, izlanishga, tadqiqot olib borishga va ijodiy faoliyatga yo‘naltiradigan pedagogik vositadir. So‘nggi yillarda o‘zbekistonda boshlang‘ich ta’lim darsliklari ilg‘or xorijiy tajribalar asosida tubdan qayta ishlab chiqildi. Yangi darsliklarda kompetensiyaviy yondashuv asosiy tamoyil sifatida qabul qilinib, o‘quvchilarning bilimni amaliyotda qo‘llash kompetensiyalarini rivojlantirish maqsad qilib belgilandi.

2023–2024-o‘quv yilidan boshlab 1-sinf o‘quvchilari uchun “Informatika va axborot texnologiyalari” fanining joriy etilishi ham zamonaviy darsliklarning muhim yangiliklaridan biridir. Mazkur fan bolalarda algoritmik tafakkur, mantiqiy fikrlash, raqamli savodxonlik va muammolarni axborot texnologiyalari yordamida hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Yangi avlod darsliklari “4K” modeli asosida yaratilgan bo‘lib, ular quyidagi kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan: kollaboratsiya (jamoada ishlash), kommunikativlik (samarali muloqot), kreativ fikrlash va kritik (tanqidiy) fikrlash. Ushbu model orqali o‘quvchi tayyor bilimni o‘zlashtiruvchi emas, balki bilimni izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo‘llovchi shaxs sifatida shakllanadi.

2023-yilda yaratilgan yangi avlod darsligida esa o‘quvchini faol subyekt sifatida rivojlantirish asosiy maqsad etib belgilangan. Darslik tarkibiga “Ijodkorlik soati”, “Loyiha ishi”, mantiqiy savollar, guruhli topshiriqlar va tadqiqot elementlari kiritilgan. Rangli dizayn, rebuslar, testlar, vizual topshiriqlar hamda muammoli vaziyatlar o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirish bilan birga ularning kreativ tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, yangi darsliklarda o‘quvchilarni mustaqil qaror qabul qilish, muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va amaliy faoliyat olib borishga yo‘naltiruvchi topshiriqlar salmog‘i sezilarli darajada ortgan.

Yangi avlod darsliklariga kiritilgan ijodiy ishlarning asosiy mohiyati nimalardan iborat? Ijodiy ishlar sirasiga nimalarni kiritishimiz mumkin? Ijodiy ish — o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, yangi g‘oyalarni ilgari surishi, mavjud bilimlarini yangi vaziyatlarda qo‘llashi hamda original mahsulot yaratishga qaratilgan o‘quv faoliyatidir. Boshlang‘ich ta’limda ijodiy ishlar quyidagi ko‘rinishlarda tashkil etiladi:

Jadval 1. Boshlang‘ich ta’limda ijodiy ishlarning asosiy ko‘rinishlari

Ijodiy ish turi	Mazmuni	Rivojlantiriladigan kompetensiyalar
Loyiha ishlari	Muayyan mavzu bo‘yicha mustaqil yoki guruhda loyiha yaratish	Tadqiqotchilik, mas’uliyat, hamkorlik
Rasm asosida hikoya tuzish	Rasmni tahlil qilish va voqeani mustaqil bayon etish	Tasavvur, og‘zaki va yozma nutq, kreativ fikrlash
Matn yaratish	Hikoya, ertak, tavsif yoki matn yozish	Ijodkorlik, yozma savodxonlik
Muammoli vaziyatlarni hal qilish	Hayotiy vaziyatlarga mustaqil yechim topish	Tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil, qaror qabul qilish
Tadqiqot topshiriqlari	Ma’lumot izlash, kuzatish va xulosa chiqarish	Izlanish, tahlil qilish, axborot bilan ishlash
Guruhli ijodiy faoliyat	Jamoada birgalikda topshiriqlarni bajarish	Kollaboratsiya, muloqot, liderlik
Taqdimot tayyorlash	O‘z g‘oyasi yoki loyihasini auditoriyaga taqdim etish	Nutq madaniyati, AKT kompetensiyasi, o‘z fikrini himoya qilish

1-rasm. Boshlang'ich ta'limda ijodiy ishlarning tashkiliy shakllari

Bunday faoliyat o'quvchilarda kreativlik, mustaqillik, muloqot madaniyati va mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

Metodologiya

Tadqiqotda tavsiflovchi-tahliliy metoddan foydalanilib, mavzuga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil qilindi. Yuqorida keltirilgan xulosalarni asoslash maqsadida 2017 va 2023-yillarda nashr etilgan 4-sinf "Ona tili" darsliklari qiyosiy-kontent tahlil metodi asosida o'rganildi. Darsliklar tarkibi, topshiriqlar tipologiyasi, ijodiy va loyiha ishlarining mavjudligi, shuningdek vizual-didaktik ta'minot kabi mezonlar bo'yicha solishtirildi.

Natija**2017 va 2023-yilgi 4-sinf "Ona tili" darsliklarining qiyosiy tahlili**

Mezon	2017-yilgi nashr	2023-yilgi nashr
Kontent va mavzular	Asosan lingvistik bilimlar va milliy qadriyatlarga yo'naltirilgan.	Zamonaviy hayotiy mavzular, o'quvchi qiziqishi va dunyoqarashini rivojlantirishga qaratilgan.
Ijodiy yondashuv	Ijodiy topshiriqlar mavjud, ammo soni kam.	'Ijodkorlik soati', loyiha ishlari, intervyu va rasm asosidagi topshiriqlar keng o'rin olgan.
Mashqlar tizimi	Qoidani mustahkamlash va grammatik tahlilga yo'naltirilgan.	Mantiqiy fikrlash va amaliy faoliyatni rivojlantiruvchi topshiriqlar ustun.
Vizual dizayn	Oddiy va an'anaviy dizayn.	Yorqin dizayn, rangli rasmlar, rebus va grafik elementlar mavjud.
Til va uslub	Rasmiy va an'anaviy bayon uslubi.	Sodda, tushunarli va o'quvchi yoshiga mos.
O'quvchi faolligi	Bilimni o'zlashtirishga e'tibor qaratilgan.	Mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan.
Zamonaviy ta'lim talablari	Qisman mos keladi.	Kompetensiyaviy va kreativ yondashuv talablariga ko'proq mos.

2-rasm. 2017 va 2023-yilgi 4-sinf "Ona tili" darsliklarining qiyosiy tahlili natijalari

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy darsliklar nafaqat o'quvchilarga nazariy bilimlarni yetkazish, balki ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, muloqot madaniyati va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan muhim didaktik vosita hisoblanadi. Zamonaviy darsliklarda kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar, loyiha ishlari, ijodkorlik soatlari, muammoli vaziyatlar va interfaol mashqlar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi hamda bilimlarni real hayotda qo'llash imkoniyatini kengaytiradi.

2017 va 2023-yilgi 4-sinf "Ona tili" darsliklarining qiyosiy tahlili natijalari 2023-yilgi nashrda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning izchil aks ettirilganini ko'rsatdi. Unda o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, mustaqil izlanishga, hamkorlikda ishlashga va o'z fikrini erkin ifodalashga yo'naltiruvchi topshiriqlar tizimli ravishda berilgan. Shuningdek, darslikning vizual dizayni, rang-barang didaktik materiallari hamda loyiha va ijodiy faoliyatga oid topshiriqlari ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy darsliklarni yaratishda ijodiy ishlarni ta'lim mazmunining ajralmas qismi sifatida tashkil etish o'quvchilarning kreativ fikrlashini, funksional savodxonligini va XXI asr kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Shu bois darsliklarni takomillashtirish jarayonida ijodiy topshiriqlar, loyiha faoliyati va interfaol metodlardan foydalanishni yanada kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ta'lim-tarbiya sohasini rivojlantirishga oid nutq va ma'ruzalari.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. Baynazarova D.D. Ona tili. 4-sinf. III qism. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023.
4. Ikromova R., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shodmonqulova D. Ona tili. 4-sinf. – Toshkent, 2017.
5. Boymurodova Nodirabegim Bahodirjon qizi. Boshlang'ich ta'limda milliy o'quv dasturi va yangi avlod darsliklarini amalga oshirishning didaktik asoslari. 2023.